

AB ve Türkiye’de Tarım Sektöründe rgtlenme ve retici Birlikleri

Halil Kızılaslan¹, Hasan Gökhan Dođan²

zet

Bu alışma, Türkiye ve AB’deki tarımda örgütlenme modellerini ve üretici birliklerinin yapısını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalar, araştırma makaleleri, tezler ve raporlar araştırmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Türkiye’de geçen 30-40 yıl içinde tarımda örgütlenme ile ilgili sorunların çözülemediğini ve uzun zaman önce tarımda örgütlenme sorununun büyük kısmını çözen AB’ nin bu konuda Türkiye’ye bir örnek teşkil ettiği söylenebilir. Bu durum dikkate alınarak, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, tarımsal ürünlerde kendi kendine yeterli duruma gelinmesi için üretici örgütlerinin yapısının yeniden gözden geçirilmesi önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: AB, Türkiye, Tarımda rgtlenme, Tarımsal retici birlikleri

Organization and Producer Associations of the Agricultural Sector of EU and Turkey

Abstract

This study aims at presenting the organization models and the structure of producer associations in agriculture in Turkey and EU. Studies carried out on this topic, research papers, theses and research reports make up the main material of the study. Turkey has been unable to solve its problems regarding agricultural organization in the last 30-40 years and it can be said that EU, which solved the largest part of its agricultural organization problems long time ago, is a good example for Turkey in this issue. With this situation in mind, it is important to reconsider the structure of producer organizations so that production costs can be reduced and the country can become self-sufficient in agricultural products.

Key Words: EU, Turkey, Agricultural organization, Producer association.

¹ Do. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Blm, halil.kizilaslan@gop.edu.tr

² Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Blm, gokhan.dogan@gop.edu.tr).

1.GİRİŞ

Tarımda modern teknoloji uygulamalarını geliştirmek, verimliliği ve kaliteyi yükseltmek ve standartlara uygun üretim yapabilmek için, Üretici-Üretici Örgütleri-Sanayici-Devlet-Üniversite işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye’de halen yaklaşık 4 milyon çiftçi ailesi tarım sektöründe üretim faaliyetinde bulunmakta ve geçimlerini sağlamaktadır. Diğer sektörlerde olduğu gibi, çiftçilikle uğraşan kişilerin de, gerek işletme bazında ve gerekse sektörel bazda çeşitli sorunları bulunmaktadır.

Kırsal kesimde yaşayan nüfusun sorunlarını, sadece tarımsal üretimle ilgili kapsam içerisinde sınırlamak bir bakıma yanıltıcı olmaktadır. Çünkü kırsal kesimde yol, su, elektrik, haberleşme ve sağlık gibi hizmetlerin de büyük ölçüde eksikliğinin duyulduğu bilinmektedir.

Tarım sektörünün tüm bu sorunları nedeniyle çiftçiler geleneksel işbirliği ve yardımlaşma anlayışı içinde, mevcut sorunlarının çözümüne bir ölçüde yardımcı olmak, bu konulardaki isteklerini ilgili kişi ve kuruluşlara iletmek amacıyla, örgütlenme gereğini duymuşlardır. Gerçekten de çiftçilerin mevcut sorunlarının çözümü için, birlikte hareket etmeleri etkili bir yol olarak görülmektedir (Karamürsel vd., 2008) .

Tarımsal verimliliği arttırmak, tarım ürünlerinin kalitesini yükseltmek ve üreticilerin gelir düzeyini istikrara kavuşturarak belli bir oranda tutmak için tarım kesimine büyük miktarlarda destek aktarmak gerekmektedir. Tarımın bu kadar çok desteklenmesinin en önemli nedeni, tarımın doğa koşullarından büyük ölçüde etkilenmesi, bu durumun da elde edilecek ürün miktarı ve kalitesi üzerinde önemli etkiler, dalgalanmalar yaratabilmesidir. Bu durumun tüketici fiyatlarında ve dolayısıyla çiftçi gelirlerinde istikrarsızlık yaratmasının önüne geçebilmek ancak bir örgütlenme modeli yaratılarak mümkün olmaktadır.

Günümüzde tarımda örgütlenme konusu, tarımın ülke ekonomisindeki öneminin farkında olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tümünde önemli bir çalışma alanıdır. Nitekim dünyadaki en önemli ve başarılı entegrasyon hareketlerinden biri olan Avrupa Birliği de kuruluşundan itibaren tarım sektörüne gerekli önemi vererek “Ortak Tarım Politika”sını belirli amaçlar, ilkeler ve araçlar üzerine kurmuş ve dinamik bir örgütlenme modeli oluşturmuştur (Yazgan, 1999).

Sürekli olarak büyüyen dünya ekonomisinde tarımın payının küçümsenemeyecek boyutta olduğu görülmektedir. Tarım sektöründeki üreticiden tüketiciye kadar geçen süreçteki ekonomik kayıplar üreticiyi her geçen gün zarara uğratmaktadır. Bu süreçteki kayıpları en aza indirmek ve istikrarlı bir fiyat politikası oluşturmak için örgütlenmeler ve üretici birlikleri ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerindeki gelişen örgütlenme yapıları incelenerek, karşılıklı değerlendirmeler sonucunda Türkiye açısından olumlu sonuçlar verebilecek değerlendirmeleri ve önerileri ortaya koymaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini bugüne kadar ki konu ile ilgili yapılmış akademik çalışmalar, makaleler, resmi gazetede yayınlanan kanun ve yönetmelikler oluşturmuştur. Ayrıca çalışmanın amacına ulaşmasında bazı internet sitelerinden de yararlanılmıştır.

3. ÖRGÜTLENME ve ÖRGÜTLENME GEREĞİ

Örgütlenme çok farklı şekilde anlaşılabilir geniş bir kavramdır. Örgütlenme ortak yaşama, birlikte hareket etme, işbirliği yapma ve kurumsallaşma olarak tanımlanabilir. Bir ülkenin sahip olduğu siyasi ve ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi örgütsel yapısıyla yakından ilgilidir. Bir toplumda örgütlenmenin yaygın ve güçlü olması gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan incelendiğinde gelişmiş batı dünyasının örgütlü bir yapıya sahip olduğunu belirtebiliriz.

Örgütlenme en genel anlamda kamu örgütlenmesi ve sivil örgütlenme olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz küreselleşen dünyasında, toplumsal örgütlenme içinde kamu örgütlenmesinin ağırlığının giderek azaldığı, sivil örgütlenmenin öne çıktığı ve daha etkin hale geldiği açıktır.

Dünyada her alanda olduğu gibi, kırsal alanda ve tarımsal faaliyetlerde de yaygın bir örgütlü yapı söz konusudur. Tarım alanında da kamu örgütlenmesi ve sivil örgütlenme ayrımı yapılabilir. Sivil örgütlenme ana hatlarıyla mesleki örgütler ve ekonomik amaçlı örgütler şeklindedir. Dünya çiftçileri mesleki açıdan uluslar arası düzeyde de örgütlenmiş bulunmaktadırlar. Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin de üyesi olduğu Uluslararası Tarım Üreticileri Federasyonu (IFAP) 1946 yılından beri, 80 ülkeden 600 milyon çiftçinin ortağı olduğu 115 örgütün ortak kuruluşudur. Avrupa Birliği'nde de benzer bir örgütlenme söz konusudur. Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nde ortak üye olduğu Avrupa

Profesyonel Tarım Örgütleri Komitesi (COPA) 1959 den beri faaliyette olup, günümüzde 25 üye ve Türkiye'nin de arasında bulunduğu 7 diğer ülkeden olmak üzere 53 üretici örgütünün ortak olduğu bir list kuruluştur (Rehber, 2007)

Üretici örgütleri çiftçilerin gönüllü katılımlarına dayanmakta, ancak mutlaka devletin onayı ile kurulmaktadır. Kuruluğu için örgütün belli bir üye sayısına ulaşmış olması, asgari bir miktarda ürün pazarlıyor olması, üyelerine çevre dostu üretim yapmaktan, depolama, tasnif, pazarlama, defter tutma ve bütçe tekniğine kadar çeşitli konularda bilgi aktarma ve bir eylem planı yapmış olma gibi kurallar aranmaktadır. Örgüt işlerini bu eylem planına göre yürütmektedir. Burada üretimin iyileştirilmesi, pazarlamanın teşviki, tüketiciye yönelik ürün pazarlaması, çevre dostu ve ekolojik üretim ve örgütün piyasada satılmayan ürünleri geri çekmesi gibi hedeflerden en az biri esas alınır (Eraktan,2007)

Üretici Birliklerinin, tarımsal üretimin gelişmesini sağlamak, bu maksatla teknik ve ekonomik yönden üreticilere rehberlik yapmak, üreticilere her türlü tarımsal girdinin uygun şartlarda teminini sağlamak, üreticilerin haklarını korumak, gerekli araştırmalar yapmak, çiftçi eğitim ve yayım hizmetlerini gerçekleştirmek gibi amaçları bulunmaktadır.

Üretici Birlikleri; her türlü bitkisel ve hayvansal üretim yapan çiftçilerin ürün ve ürün gruplarında bir araya gelerek oluşturdukları organizasyondur. Özellikle batılı ülkelerde, üreticilerin teşkilatlanması ve desteklenmesinde üretici birliklerinin önemli bir yeri bulunmakta, geçmişten günümüze kadar faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedirler. Avrupa Birliği'ne giriş için hazırlık ve entegrasyon çalışmalarının hız kazandığı şu günlerde, daha çok ürün ve ürün grubuna dayalı olan, ilgili olduğu alanın sorunlarını derinlemesine araştırabilen, uzmanlaşmaya bağlı olarak yüksek teknolojiyi gerekli kılan ürün işleme ve değerlendirme tesisleri kurmada kolaylık sağlayan üretici birliklerinin Türkiye'de de kurulmalarına ihtiyaç duyulmuştur (Karamürsel vd.,2008).

4. DÜNYADA VE AB' DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME VE ÜRETİCİ BİRLİKLERİ

Bugün, gelişmiş ülkelerin ulaştıkları sosyal ve ekonomik refahın temelinde tarım alanındaki gelişme yatmaktadır. Tarım, zenginlik üreten bir sektör olarak ülkelerin sanayileşmesinde büyük rol oynamıştır. Tarım sektörünün oynadığı bu roldeki en büyük pay ise üretici örgütlerindedir. Üretimden pazarlamaya kadar örgütlü bir yapıda hareket eden üreticiler, gerek kendileri ve gerekse ülkeleri için yararlar sağlamışlar ve güçlü üretici örgütleri

sayesinde, tarım-sanayi entegrasyonunu başarı ile kurmuşlardır. Kurdukları pazarlama yapısı ile de pazardan daha fazla pay almışlar ve ürettikleri ürünlerden daha fazla gelir elde etme imkanına kavuşmuşlardır.

Günümüzde, tarımsal örgütlenmenin en yaygın olduğu ve geliştiği ülkelerin başında Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gelmektedir. Avrupa Birliği'nde, tarım kesimine yönelik politikaların oluşturulmasında ve bu politikaların uygulanmasında tarımsal örgütlerin önemli bir yeri vardır, tarıma dayalı sanayiinin yaklaşık %50'si de bu örgütler aracılığıyla yürütülmektedir.

AB ülkelerindeki tarımsal örgütlenme modellerinin geçmişi, uzun bir sürece dayanmaktadır; yaşanan deneyimler neticesinde her ülke kendi koşullarına uygun bağımsız demokratik çiftçi örgütlerini oluşturmuştur. Eğitim ve yayımdan başlayarak bilinçlenme sürecini tamamlamış olan bu örgütler, kendi sorunlarına sahip çıkarak serbest piyasa ekonomisi içerisinde var olan pazarlara göre üretimlerini gerçekleştirmekte ve bu süreçte hükümetler tarafından maddi olarak desteklenmektedirler (Erdoğan, 2000).

AB'de tarım üreticilerinin kurdukları örgütler, izledikleri farklı hedeflere göre üretim ve pazarlama ile ilgili olabildikleri gibi, çiftçinin üretim ve piyasa koşulları hakkında bilgilendirilmesi ve çıkarlarının korunması gibi faaliyetlerle ilgili de olabilmektedir. Çiftçi kuruluşları, rekabet hukukunu ilgilendirmediği sürece, ülkelerin ulusal düzenlemeleri ile yönlendirildiği için tüm Avrupa Birliği bünyesinde aynı özellikleri taşımamakta, hatta federatif yapıdaki üye devletlerde bir eyaletten diğerine üretici kuruluşlarının işlev ve yöntemleri farklılık gösterebilmektedir. Bu bakımdan tüm ülkeleri üretici kuruluşları açısından bir şablon altında toplamak mümkün değildir. Ancak yapısal olarak farklılık gösterebilirler de, AB genelinde tarımsal örgütlenme oldukça iyi işleyen bir mekanizmaya sahiptir (Koroğlu, 2003).

Bu çerçevede içinde örneğin Ziraat Odaları farklı yapılarda bulunmaktadır. Genelde çiftçinin çıkarlarını savunan, devlet ile çiftçi arasında bilgi ve yönlendirme açısından aracılık yapan, çiftçi kayıtlarını tutan, çiftçi eğitim ve tarımsal araştırma hizmetlerini gören, hatta AB politikalarının yürütülmesini izlemekle sorumlu kuruluşlardır. Bu yönleri ile üretimde yol gösterici, araştırıcı, denetleyici, ama pazarlama hizmetlerine girmeyen bir faaliyet biçimleri vardır. Buna karşılık üretici örgütleri/grupları/toplulukları üretimi yönlendirme ve ürünü pazara hazırlama görevini üstlenirler. Tarım kooperatifleri üretimden pazarlamaya ve üretilen ürünlerinin işlenerek satılmasına kadar her aşamada etkindirler. Çiftçi birlikleri ise (Ziraat Odaları

gibi) üreticilerin haklarını korumak, onlara bilgi aktarmak, eğitmek gibi farklı bir alanda faaldirler. Bütün bu kuruluşlar birbirinden, bir kuruluş da başka bir ülkedeki kuruluştan farklı özellikler taşır.

Üretici kuruluşlarının faaliyet amaçları şunlardır:

Planlı, özellikle kalite ve kantite açısından talebi karşılayacak şekilde bir üretim gerçekleştirmek, arzın daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi, üyelerinin ürünlerini pazarlamalarının teşviki, üretim maliyetlerinin kısılması, üretici fiyatlarının düzenlenmesi, çevre dostu üretim teknikleri geliştirilmesi, ürünlerin işlenmesi ve atıklarının değerlendirilmesinde çevreyi koruyucu tekniklerin uygulanmasının teşviki, su ve toprak kaynakları ile peyzajın korunması, çeşit zenginliğinin sürdürülmesi ve/veya teşvikidir.

Var olan üretici örgütleri 1996 yılında yapılan düzenleme ile ilgili üye ülkelerin onayını alma durumu ile yükümlü tutulmuşlardır. Aynı zamanda yeni kurulacak örgütler de üye ülke onayıyla yasal bir statü kazanmaktadırlar.

Bu onay için gerekli olan kurallar şu şekilde sıralanabilir:

Asgari bir üye sayısına ulaşmak, asgari bir miktarda ürün pazarlıyor olmak (bu miktar komisyon'ca belirlenecektir), üyelerine çevre dostu üretim yöntemleri uygulamaları, depolama, tasnif, pazarlama, ticaret, defter tutma, bütçe tekniği konularında yardım sağlama taahhüdü altında girmek, beş yıllık bir geçiş dönemi içinde yürütülecek bir faaliyet programı sunmak.

Üretici örgütlerinin kuruluşunu kolaylaştırmak için üye ülkeler kuruluşunun ilk beş yılında kuruluşu teşvik ve yönetimi kolaylaştırmak için yardım yapabilmekte ve yardım harcamalarının bir kısmını karşılamak üzere doğrudan veya kredi kuruluşları eliyle özel koşullarla kredi açabilmektedirler. Buna karşılık üye ülkeler üretici kuruluşlarının işlevlerini yerine getirmeleri için gerekli önlemleri almakta ve yükümlülüklerini yerine getirmeyen kuruluşlar için yaptırım uygulamaktadırlar (Eraktan, 2007).

Üreticiler hangi üretici grubuna giriyorsa yalnız o örgüte üye olarak, ürettiği ilgili ürünün tamamını üretici örgütüne teslim etme durumundadır. Bununla beraber, üretici örgütüyle var olan anlaşmaya göre, örneğin meyve-sebze üreticileri örgütü üretimlerinin %25'ine kadar olan kısmını ve diğer üretici örgütleri kategorilerinin üyesi olan üreticiler üretimlerinin %20 sine kadarını kendi gereksinimleri için çiftlik avlusundan doğrudan tüketiciye satabilirler. Örgüt tarafından pazarlanan ürün miktarının ufak bir bölümünün üretici örgütü tarafından bir diğer üretici kuruluşuna satılması da mümkündür.

Ürünler üretici kuruluşunun ticari markasını taşıdığından, bunda bir sakınca görülmemektedir.

Kuruluşların pazarlama süreçlerinde güçlenmelerini sağlamak için 1996 dan sonra bir işletme fonu kurulmuştur. Bu fon üreticilerin aidatları ve FEOGA (Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu) yardımlarından oluşmaktadır. Üretici kuruluşlarının piyasadaki ürünün çekilmesi ve üye devlet tarafından onaylanan faaliyet programının finansmanı amacıyla kullanacakları bu fon, üretici kuruluşlarının gelecekteki pazar konumunun iyileştirilmesini hedeflemektedir. Bu fonun azami %50'si FEOGA tarafından karşılanır. Ancak FEOGA yardımları üretici kuruluşunun satış tutarına bağlı olarak verilmektedir. Bununla beraber topluluk harcamalarının disiplin altına alınabilmesi için geliştirilen bir önlem olarak AB çerçevesinde kamu yardımlarının tüm üretici kuruluşlarının satışlarının %2,5' ini aşmaması kurala bağlanmıştır. Üretici örgütlerinin kuruluşunda belli hedefler konulmakta ve kuruluşun üye devlet tarafından onaylanması ancak bu programa kabulü ile olmaktadır. Bu hedefler şunlardır:

Üretimin geliştirilmesi, pazarlamanın desteklenmesi, tüketiciye yönelik ürün pazarlaması, entegre ekim veya diğer çevre dostu üretime geçilmesi, ekolojik üretim, geri çekmelerin azaltılması. Programda bu hedeflerden en az birisinin esas alınması gerekmektedir (Eraktan, 2007).

Üye devletlerde yürütülen pazar politikasının bir unsuru olarak düşünüldüğü için üretici örgütleri/toplulukları/ gruplarının tabi olduğu kimi yönetimle ilgili kurallar birbirinden farklı olabilir. Almanya'dakine göre Fransa'da devletin üretici örgütlerine etkisi daha fazladır. Almanya'da sözleşmeli tarımı düzenleyen bir yasa bulunmayıp, bu Medeni Kanun çerçevesinde ele alınırken, Fransa'da bunu düzenleyen bir yasa bulunmaktadır. Almanya ve Fransa'da üretici toplulukları özel hukuk kurallarına tabi iken, Hollanda'da kamu hukuku içinde ele alınırlar. Özel hukuktan farklı olarak kamu hukukunun geçerli olduğu durumlarda ilgili ekonomik faaliyet alanına giren teşebbüslerin ilgili kuruluşa katılmaları mecburidir. Almanya'da kamu hukukuna tabi olan kuruluş tarım ürünleri ve gıda maddelerinin yurtiçi ve yurtdışı piyasalarının merkezi olarak teşviki, piyasa ve fiyat raporlarının tutulduğu merkezi teşkilatlardır ve bunlar branş birliklerinin yerini tutarlar.

Fransa'da ise kamu hukukuna bağlı olarak çalışan çeşitli piyasalara yönelik kurulmuş "pazar daireleri" bulunmakta, bunlar OPO (Ortak Pazar Oluşumu)' nun çerçevesinde alınan önlemleri düzenlemektedirler. Hollanda'da

“ekonomik örgütler” adını taşıyan üretici örgütleri 1950 yılında ayrı bir yasa ile oluşturulmakta olup, diğer sektörler yanında daha çok da tarımda ve gıda sanayiinde kurulmaktadır. Ama perakende ve toptan ticaret ve el sanatları alanında da oluşturulmuş kuruluşlar vardır. Bunlar ya yatay (tek bir piyasa aşaması için) veya dikey (aynı ürün veya ürün grupları için bütün ekonomik aşamalarda olan) birleşmelere girmektedir. Yatay birleşmelerde, örneğin üretim, işleme veya pazarlama aşamalarından birinin ele alındığı aynı ürün veya ürün grubunu yetiştiren işletmeler veya bu ürün veya ürün gruplarının perakende satışı ile uğraşan birleşmeler gündeme gelmektedir. Dikey birleşmelerde ise aynı ürün veya ürün grubunun üretiminden diğer bütün pazar aşamalarına kadar uğraşan işletmelerin hepsinin bir araya geldiği kuruluşlar anlaşılmaktadır. Hollanda’daki sistem daha karışıktr. Ama hem yasalarının daha OTP (Ortak Tarım Politikası) diye bir kavramın bulunmadığı zamanlardan beri yürürlükte olması ve yerleşmiş olması, hem hitap edilen tarımsal nüfus miktarının azlığı (toplam 282 000) sistemin işleyişini kolaylaştırmaktadır. Aynı ülke içinde olsalar bile, birbirinden bu kadar farklı özellikler gösteren bu birliklerin çoğu zaman birbirleri ile ilişkileri kopuktur ve rekabet halindedirler. Ancak Almanya gibi bazı ülkelerde, birlikler siyasi ve sosyal herhangi bir bağıntı olmaksızın bütün tarım üreticilerine açıktır. Bu birlikler, köy, ilçe, bölge, eyalet, federal düzey gibi idari bölünmeler şeklinde üst örgütlenmelerini oluşturmuşlardır (Koroğlu, 2003).

Çiftçi birlikleri, çiftçilere yardım verilmesi, girdi sağlanması yada pazarlama konularında bir rol oynamaz. Bunların faaliyetleri ana hatları itibariyle, sorunlara çözüm aramak, lobi faaliyetleri yürüterek politikacılara etki yapmak, çiftçiye danışmanlık hizmetleri yapmak, pazarlamadaki halkla ilişkileri yürütmek ve reklam yoluyla ürünlerin kalitelerini yükseltmeye çalışmaktır. Çiftçi birlikleri aynı zamanda, Tarım Bakanlığı’nın gözetiminde yürütülen tarım eğitimine katkıda bulunur. Örneğin Almanya’da 9 yıllık ilk öğretimden sonra bir yıl tarım meslek eğitimi gören gençler 2 yıl da pratik tarım eğitimi yaparlar. Birlikler ayrıca isteğe bağlı olarak yetişkin eğitimi de yapmakta, bilgisayar, pazarlama, vergi, muhasebe ve diğer çeşitli alanlardaki kurslarla çiftçiler eksik yönlerini geliştirmektedir. Bütün AB üye ülkelerindeki çiftçi birlikleri, aynı zamanda AB düzeyinde bir komite olan COPA’ya katılarak, daha üst bir örgütte de temsil edilmektedirler. COPA, çiftçiler için ortak çıkar anlamına gelen tarım konularındaki kararlara temel oluşturan Komisyon tekliflerinin hazırlanmasına bir lobi kuruluşu olarak etkide bulunmakta ve satış kaygısı olmaksızın, birbirinden çok farklı sorunları olan çiftçi kitlelerinin ortak çıkarlarını

savunmaya çalışmaktadır (Koroğlu, 2003).

5. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ÖRGÜTLENME VE ÜRETİCİ BİRLİKLERİ

Türkiye'de, küçük tarım işletmelerinin hakim olduğu, finansman ve teknoloji kullanımının yetersiz olduğu dolayısıyla optimal verimin sağlanamadığı ve tarımın gelir dağılımından aldığı payın diğer kesimlere göre çok düşük olduğu bir tarımsal yapı görülmektedir.

lke çapında yaygın ve çok dağınık bir kırsal yerleşim yapısı, küçük üreticilerin ürün fiyatı belirlemede söz sahibi olmasını engellemekte ve pazar koşullarına direnemeyen üreticiler ürünlerini düşük fiyatla pazarlamak zorunda kalmaktadır. Ayrıca, uzayan üretici-tüketicici zincirinde tüketicici fiyatları çok yükselmesine rağmen, bu zincirdeki dağıtım payı büyük lde aracılara kalmakta ve üreticinin eline ancak maliyetlerini karşılamaya yetecek çok düşük miktarlar geçmektedir.

Tüm bu nedenler, Türkiye'de tarım ürünleri üreticilerin mevcut yapı içerisinde yenilikleri izleyebilecekleri, dayanışma içinde olabilecekleri ve haklarını koruyabilecekleri güçlü bir örgütlenmeyi gerekli kılmaktadır (Yazgan, 1999).

Türkiye'de tarım kesiminin örgütlenmesinde, kooperatifler, ziraat odaları, birlikler, vakıflar ve dernekler ile tarıma hizmet sunan kamu kuruluşları esas yapıyı oluşturmakta ancak bu oluşumlar yapılan ve işlevleri itibariyle tarım sektörümüzün gereksinimlerini karşılamakta çok yeterli olamamaktadır.

Türkiye'deki mevcut tarımsal örgütlenme yapısını şu şekilde özetlemek mümkündür;

- ✓ **Ekonomik Amaçlı Kuruluşlar;**
 - Tarım kooperatifleri
 - Birlikler (yetiştirici, ihracatçı)
 - şirketler
- ✓ **Politika Oluşturan Mesleki Amaçlı rgtlenmeler;**
 - Türkiye Ziraat Odaları Birliği
- ✓ **Baskı Grubu Oluşturan Gönüllü Kuruluşlar;**
 - Vakıflar
 - Dernekler
- ✓ **Sosyal Amaçlı rgtlenmeler;**
 - Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası
 - Türkiye Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği

- Veteriner Hekimler Odası
- Türk Veteriner Hekimleri Birliği
- Gıda Mühendisleri Odası
- Ziraatçılar Birliği
- Ziraatçılar Derneği
- Veteriner Sağlık Teknisyenleri
- ✓ **Tarıma hizmet sunan kamu kuruluşları;**
 - Bakanlıklar (Tarım ve Köyişleri, Sanayi ve Ticaret, Orman, Çevre, Maliye), KİT'ler (ÇAYKUR, TEKEL, TİGEM, TŞF AŞ, TMO, TZDK, TÜGSAŞ)
 - Devlet Su İşleri, Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Standartları Enstitüsü, GAP Bölge Kalkınma idaresi.

Bu yapı içinde en önemli kısmı kooperatifler, ziraat odaları ve birlikler oluşturmaktadır (Hekmen, 2003).

Türkiye'de, mevcut tarımsal örgütlenme yapısını, ekonomik amaçlı tarım kooperatifleri, yetiştirici ve ihracatçı birlikleri, çiftçilerin ortaklığındaki şirketler, daha çok sosyal amaçlı meslek odaları (Veteriner Hekimler ve Ziraat Mühendisleri Odaları v.b) dernekler, vakıflar ve mesleki amaçlı Türkiye Ziraat Odaları'nın oluşturduğu söylenebilir.

6 Temmuz 2004 tarihinde çıkan 5200 sayılı "Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu" ve bu kanuna dayalı olarak ürün bazında kurulan üretici birlikleri hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse; Kanunun amacı, ürün bazında üreticileri bir araya getirmek suretiyle üretimi pazara göre planlamak, ürün kalitesini iyileştirmek, üreticilerin iç ve dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak olarak özetlenebilir.

Bu kuruluşlar üreticilerin ürün veya ürün grubu bazında gönüllülük esasına göre oluşturdukları tüzel kişiliği haiz organizasyonlardır. Birliklerin organları genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kuruludur. Gelirleri üye aidatları, değişik kaynaklardan sağlanan bağış, fon ve yardımlar, üyelere sağlanan hizmetler karşılığı alınan ücretlerden oluşmaktadır. Aynı ürün ya da ürün grubunda faaliyet gösteren en az yedi tarımsal üretici birliği bir araya gelerek Merkez Birliği kurulabilir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın üretici birliklerini idari yönden denetleme yetkisi vardır.

Halen 5200 sayılı yasaya göre değişik ürün bazında kurulmuş 422 adet üretici birliği ve 8 adet merkez birliği bulunmaktadır. Bu Birliklere üye 28 bin üretici bulunmaktadır (Sungur, 2009).

Çizelge 1. Türkiye’deki Üretici Birlikleri

Üretici Birlikleri	Adet	Sıra Üretici Birlikleri	Adet	Sıra Üretici Birlikleri	Adet	Hayv. Üretim Ürünleri Birlikleri	Adet	Tarım Üretici Birlikleri	Adet
Meyve	24	Seyran	22	Karni Çiçek	1	Karni Et	8	Tarımsal Üretici Birlikleri	7
Elma	4	Karni	2	19 ve Dış Mük. Sür. B.	2	Karni Hayvan Et	7	Çiçek	9
Selüloz	2	Organik Sebze	2	SÜS BİRLİKLERİ	3	SÜR	126	ÇAY	2
Yunusluk Çiğdemli Meyveler	1	Paras	6		BİRLİKLERİ	42	Tütün ve Kütan	1	
Tunağaçlar	9	Çiğdemli Sebze	10		Yunusluk	16	Yonca	1	
Ürün	11	Deniz	1		Koz	1	Kamış	10	
Organik Meyveler	2	Selüloz	4		Ahşak Yemlikleri	2	Hıngır	2	
Organik Fındık	4	Hamur	2		İç Süt Ürün. Yem.	7	Ayva	2	
Fındık	3	Kamışlar	1		Deniz Ürünleri Yemlikleri	3	Yağlı Tohumlu BİRLİKLER	3	
Meyve Fındık	5	Lahana	1			Yem BİRLİKLERİ	1		
Meyve ve Aşırı Fındık	1								
Sert Çiğdemli Meyveler	6								
Balgıncılar	1								
Kay	10								
Çay	2								
Çiğdemli	3								
Organik Muz	1								
Muz	3								
Etik	1								
Karni	5								
Kayseri	1								
Nar	2								
TÜRKİYE	104		41		6		212		49
YİNELEME	%24,64		%12,8		%1,42		%29,23		%11,61

Kaynak: http://www.uygdem.gov.tr/ucsoi_birlikleri/ucsoi_bir_uzunlugu_gore_dagimil.htm

NOT: Ayrımı : sük, yumurtalı, bal, meyve, sebze ve et ürünleri, et ürünleri, yağlı tohumlar, et ürünleri, et ürünleri, et ürünleri (8 adet dâhil olmak üzere)

422 (Yeni Birlikler)

Türkiye'deki üretici birliklerini; %50,23'ünü 212 adet birlikle hayvansal üretimle ilgili birlikler, %24,64'ünü 104 adet birlikle meyve üretimi ile ilgili birlikler, %12,08'ini 51 adet birlikle sebze üretimi ile ilgili birlikler, %11,61' ini 49 adet birlikle tarla bitkileri üretimi ile ilgili birlikler, %1,42'sini 6 adet birlikle süs bitkileri üretimi ile ilgili birlikler oluşturmaktadır. Hayvansal üretimle ilgili olan birlikler bu anlamda en büyük oran ve sayı ile ön plana çıkmıştır. Özellikle süt üretimi ile ilgili birlikler örgütlenmede daha aktif olmuşlardır.

Üretici Birliklerine yasa ile üretimi talebe göre planlamak, ürün kalitesini iyileştirmek gibi önemli görevler verilmiş ise de, birliklerin mevcut yetki ve imkânlar ile bunları ifa edebilmeleri imkânsızdır. 5200 sayılı yasanın en büyük çelişkisi budur (Sungur, 2009).

Konu genel olarak alındığında, Türkiye'de gelişmiş batıda olduğu gibi çiftçi örgütlenmesinin bulunduğu, sayı olarak da yeterli olduğu belirtilebilir. Ancak bunların yapı ve fonksiyonları incelendiğinde çok önemli sorunların olduğu bir gerçektir. Burada daha çok kooperatifler için sorunlar görünse de, bunları genel olarak tüm örgütlenme sorunu için değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Temel sorunlar aşağıdaki ana başlıklar olarak sıralanabilir (Rehber, 2007);

- Devlet –örgüt ilişkileri
- Yasal sorunlar
- Finansman sorunu
- Örgütler arası işbirliği
- Eğitim ve araştırma

Mevcut üretici birliği yasasına göre altı önemle çizilmesi gereken bir diğer konu ise devletin örgütü tamamen kendi şartlarına bırakmasıdır. Mevcut yasaya göre devlet birliklerin kurulması için asgari şartları sağlayan ve kurulan birlikleri kelimenin tam anlamıyla kendi kaderine bırakması üretici birliklerinin optimum düzeyde çalışmasının önünü kesmiştir. Ürün pazarlaması için pazar arayışları, rekabet ortamının sağlanması, katma değer oluşturarak üretici lehine piyasa düzenlemesi, üye sayısını artırmak için yayım çalışmalarında bulunması gibi birçok çok konuda ilerlemesinde büyük bir handikap oluşturmuştur. Kurulan birliklerin belirli bir aşamaya gelene kadar devlet desteğinde, kontrolünde, sevk ve idaresinde olmasının söz konusu sorunların bir kısmına çözüm olacağı söylenebilir.

SONUÇ

Çiftçi örgütlenmesi konusunda yasal bir dağımlık ve çeşitlilik söz konusudur. Kooperatifler/Birlikler kuruluş ve denetim yönünden Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olmak üzere iki bakanlıkla, finansman yönünden ise çok sayıda kuruluş veya banka ile ilişkilidir. Örgütlenmede asıl sorun hukuki alt yapının bulunmayışı değil, mevcut örgütlerin üretimin yönlendirilmesi, fiyat oluşumu ve diğer hizmetler konusunda yetersiz olmasıdır. Çiftçi örgütlerine üyelik bir yasal zorunluluk olmayıp gönüllülük esasına dayandığı için, birliklerin üyeler üzerinde yaptırımı söz konusu olamamaktadır. Diğer taraftan, birlikler maddi kaynak bakımından oldukça zayıf durumdadır. Rutin giderlerini sadece üye aidatları ile sağlamakta ve üyelerine hizmet götürebilmek için kaynak bulamamaktadır. Bahsedilen tüm bu nedenler çiftçi örgütlerini zayıf ve yetersiz kılmaktadır. Üretim maliyetlerinin düşürülmesi, tarımsal ürünlerde kendi kendine yeterli duruma gelinmesi, ithal eden değil ihraç eden bir ülke konumuna gelinmesi için ve benzer birçok nedenden dolayı üretici örgütlerinin mevcut durumu ve sorunları tekrar ele alınmalıdır. Türk tarımının verimli, sürdürülebilir, çevre dostu, uluslararası pazarlarda rekabet edebilir ve örgütsel anlamda donanımlı bir konuma getirilmesi için gerekli organizasyonlar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ekmen, E. (2003), Türkiye’de Çiftçi Örgütlenmesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (Yayımlanmamış Hizmet içi Çalışması), Ankara.
- Eraktan, G. (2007), AB de üretici örgütleri ve birlikler.
[www.abveteriner.org/dosyalar/birlikler.doc\(27.04.2010\)](http://www.abveteriner.org/dosyalar/birlikler.doc(27.04.2010)).
- Erdoğan, O. (2000), Üretici Birlikleri, A.Ü. ATAUM Ortak Tarım Politikası Uzmanlık Ödevi (Yayımlanmamış), Ankara.
- Karamürsel ve Ark (2008), Türkiye’de AB uyum sürecinde üretici birlikleri.
[http://www.bahcesel.com/forumsel/milli-tarim-seferberligi/17788-turkiyede-ab-uyum-surecinde-uretici-birlikleri/\(27.04.2010\)](http://www.bahcesel.com/forumsel/milli-tarim-seferberligi/17788-turkiyede-ab-uyum-surecinde-uretici-birlikleri/(27.04.2010)).
- Koroğlu, S. (2003), AB ve Türkiyede tarımsal örgütlenme (Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişeri Bakanlığı. Dış ilişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Rehber, E. (2007), Tarımda örgütlenme sorunları.

[http://74.125.77.132/search?q=cache:cmoyo50P32YJ:www.erekonomi.com/orgut.pdf+tar%C4%B1mda+%C3%B6rg%C3%BCtlenme+sorunlar%C4%B1+erkan+rehber&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr\(27.04.2010\)](http://74.125.77.132/search?q=cache:cmoyo50P32YJ:www.erekonomi.com/orgut.pdf+tar%C4%B1mda+%C3%B6rg%C3%BCtlenme+sorunlar%C4%B1+erkan+rehber&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr(27.04.2010)) .

Sungur, H. (2009), Tarımsal kalkınmada üretici örgütlerinin önemi.

[http://www.yum-bir.org/index.php?Page=Haberler&DuyuruNo=173,\(27.04.2010\)](http://www.yum-bir.org/index.php?Page=Haberler&DuyuruNo=173,(27.04.2010))

Yazgan, H. (1999), Avrupa Birliği ve Türkiye’de Üretici Birlikleri, Ankara Üniversitesi ATAUM 24. Dönem Temel Eğitim Ödevi (Yayımlanmamış), Ankara.